

Sosiaali- ja terveysministeriön vammaispalvelulainsäädäntöä valmistelevalle työryhmälle

Kuulovamma-alan järjestöjen Kumpparit-verkosto vetoaa sosiaali- ja terveysministeriöön, että se tarkistaisi valmisteilla olevan vammaispalvelulain **valmennus ja tuki** –kokonaisuuden. Kevään 2021 kuulemistilaisuuksissa esitellyissä pykäläversioissa valmennus ja tuki oli erotettu omiksi pykälikseen, ja edelliseen HE:een sisältynyt subjektiivinen oikeus kielen ja kommunikointikeinojen opetukseen oli järjestöjen yllätykseksi muuttunut ehdolliseksi. Lain yksityiskohtaisia perusteluja ei kuulemistilaisuuksissa esitelty lainkaan.

Useita perusoikeuksia koskeva tuen saanti ei voi olla ehdollista tai sidoksissa asiakassuunnitelman ”onnistumiseen”, sillä viranomaisten tietoisuus aiheesta on valitettavan heikkoa (ks. mm. Oikeusministeriön Viittomakielibarometri 2020). **Vammaisella lapsella tulee olla oikeus saada oppia vuorovaikutuksessa tarvittava kieli tai kommunikointikeino varhaislapsuudessa muiden lasten tavoin.** Tästä ei säädetä missään muualla lainsäädännössämme, joten säännös on sisällytettävä vahvasti ja selkeästi valmennusta ja tukea koskevaan asiakokonaisuuteen.

YK:n vammaissopimuksen kielellisiin oikeuksiin ja kielelliseen saavutettavuuteen liittyviä periaatteita on hallituksen esityksessä vielä täsmennettävä, jotta ketään 2 artiklassa tarkoitettua viittottua kieltä tai erilaisia puhetta tukevia ja korvaavia kommunikaatiokeinoja käyttävää tai tarvitsevaa vammaista henkilöä ei suljettaisi osallisuuden ulkopuolelle. Myös perustuslain 17.3 §:n mukaan viittomakieltä käyttävien ja tulkitsemis- tai käännösapua tarvitsevien oikeudet turvataan lailla. Perustuslain 22 §:ssä säädetään julkisen vallan yleisestä velvollisuudesta perus- ja ihmisoikeuksien turvaamiseen ja perusoikeuden käyttöä täsmentävän lainsäädännön aikaansaaminen on yksi tehokkaimpia turvaamisen keinoja. Suomi on jo aiemmin saanut lapsen oikeuksien komitealta huomautuksen lainsäädännön puutteista tämän asian osalta.

Koska mikään muu laki ei takaa oikeutta tulla viittomakieliseksi eli saada viittomakieli omaksi kielekseen, tulee asiasta säätää selkeästi tulevassa vammaispalvelulaissa. Myös muut kuin kuurojen, kuulovammaisten ja kuulo-näkövammaisten lasten perheet tarvitsevat varhaisen vuorovaikutuksen ohjausta välittömästi, kun vamma on havaittu. Näkemyksemme mukaan aiempi, valitettavasti rauennut HE 159/2018 vp vammaispalvelulaiksi oli sekä yksityiskohtaisten perustelujen että itse pykälän osalta kattava, emmekä näe estettä sille, että kyseiset tekstit hyödynnettäisiin nyt lainvalmistelussa. Selvytyden vuoksi esitämme, että käsite kommunikaatio-ohjaus ja -opetus korvataan käsitteellä **viittomakielen opetus ja kommunikointikeinojen ohjaus.**

Lapsen jääminen ilman äidinkieltä tai puutteellisen kielenkehityksen varaan vaikuttaa vakavasti lapsen emotionaaliseen, sosiaaliseen, kognitiiviseen sekä älylliseen kehitykseen. (HE 294/2014 vp viittomakielilaki, s. 36). Sairaaloiden kuulonkuntoutuksessa keskitytään puhekielen kehittymiseen ja kuulon kuntoutukseen apuvälineillä, sitä kautta viittomakielen opetus ei järjesty. Siksi on tärkeää, että uudella lainsäädännöllä turvataan subjektiivinen oikeus kuuroille, kuulovammaiselle ja kuulo-näkövammaiselle lapselle saada itselleen hänen yksilöllisen tarpeensa ja tilanteensa huomioiva sopiva kieli tai kommunikointikeino. Opetus tulee olla tarjolla myös lapsen lähipiirille (mm. vanhemmat, sisarukset, isovanhemmat). Lapsen oikeus viittomakieleen tulee varmistaa sekä silloin, kun kuulevien vanhempien perheessä on kuuro lapsi, että silloin, kun viittomakielisillä vanhemmilla on kuuro tai kuuleva lapsi.)

Viittomakielen opetusta ja kommunikointikeinojen ohjausta koskevien tarkennusten lisäksi perusteluissa tulee selventää sitä, mitkä valmennuksen ja tuen muodot tai osa-alueet kuuluvat ns. subjektiivisen oikeuden piiriin. Mahdollisuus pitkäkestoiseenkin ohjaukseen on turvattava, sillä erityisesti kielen kehityksessä lapsen tarpeet kasvavat lapsen kasvaessa ja elinpiirin laajentuessa. 1-vuotiaalla on erilaiset kielelliset tarpeet kuin 10-vuotiaalla. Myös toimeenpanoa on kehitettävä voimakkaasti, sillä tällä hetkellä opetuksen ja ohjauksen sisällöt vaihtelevat, ja joissakin tapauksissa varhaisen vuorovaikutuksen menetelmiä ei edes käsitellä. Ohjaus voitaisiinkin käynnistää yleisten vuorovaikutuksen piirteiden paketilla, jonka jälkeen valmennus voisi eriytyä yksilöllisen tarpeen mukaan viittomakielen opetukseen ja kommunikointikeinojen ohjaukseen.

Viittomakielen opetus ja kommunikointikeinojen ohjaus ovat tärkeitä myös siksi, että ilman niitä lapsella ei ole mahdollisuutta ilmaista tarpeitaan edes kodin piirissä saati palveluissa, kuten esimerkiksi palvelutarpeen arvioinnissa. Lasta tulee kuulla ikätasoisesti, jotta palvelut järjestyvät hänen yksilölliset tarpeensa huomioiden, ei vain huoltajia kuullen. Erityisesti vammaisten lasten ja nuorten osalta on tärkeää, että eri vaihtoehtoja tarvittavan avun ja tuen järjestämiseksi arvioidaan monialaisessa yhteistyössä. Kielestä tai kommunikointikeinosta riippumatta jokaisella tulee olla edes asiakassuunnitelman laatimisessa sekä palvelutarpeen arvioinnissa yhdenvertainen mahdollisuus ilmaista itseään omalla kielellään tai kommunikointikeinollaan tai viranomaisen järjestämän tulkkauksen välityksellä. Ilman tulkkausta palvelutarpeen arviointi ei ole kielellisesti saavutettavaa. Oikeusministeriön viittomakielibarometrin 2020 perusteella voidaan todeta, että viranomaisten tietoisuus viittomakieltä käyttävien oikeudesta saada viittomakielen tulkkausta ja viranomaisen velvollisuudesta järjestää tulkkausta on heikkoa, sillä tarpeesta huolimatta tulkkaukset ei järjestynyt 87 %:ssa tapauksissa.

Koska viranomaisten tietoisuus kielellisestä saavutettavuudesta ja sen toteuttamisesta on heikkoa, tulee kieleen ja kommunikointikeinoihin liittyvää tietoa ja osaamista jakaa nykyistä enemmän esimerkiksi Vammaispalvelujen käsikirjassa. Hyvinvointialueiden välisessä yhteistyössä erityisosaamisen rakenteet ja työnjako ovat keskeisiä valmennuksen ja tuen tosiasiallisen toteutumisen parantamiseksi. Kun vammaisuuteen että viittomakieleen ja kommunikointikeinoihin liittyvää osaamista vaativia tehtäviä hoidettaisiin koordinoitusti esimerkiksi osaamiskeskuksissa tms. verkostoissa, perheiden tueksi voitaisiin löytää osaavat ammattilaiset paitsi viittomakielisiä, myös ruotsin-, saamen- tai muun kielisiä palveluja tarvitseville vammaisille henkilöille. Näin parannettaisiin myös alueellista yhdenvertaisuutta.

Helsingissä 27.9.2021

Kuurojen Liitto ry, Kuuloliitto ry, LapCI ry, Kuulovammaisten Lasten Vanhempien Liitto ry, Suomen Kuurosokeat ry